

YATIRIMLANDIRILAN
CUMRA GELEN DÖNÜŞÜMÜ

12 Ocak 2019

CYPRUS
INTERNATIONAL
UNIVERSITY
ULUSLARARASI
KIBRIS
ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.45

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:91, 2017/3 *Leif Kose*

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (070354)
Kahve (110171)

HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'IN ESERLERİNDE KAHVE VE KAHVE KÜLTÜRÜ

Seda Gül KARTAL*

GİRİŞ

Bir bitki türü olan kahve, ana vatanı Habeşistan'da önce yiyecek olarak tüketilmiş, XV. yüzyılın başlarında ise Yemen'de tanınmaya başlamıştır. Aynı yüzyılın sonlarından itibaren ise kahve bitkisinin tanelerinin çekirdek kısmı, toz hâline getirilerek ve sıcak su ile karıştırılarak içecek hâlinde tüketilmeye başlanmış ve bu şekilde yaygınlık kazanmıştır. XVI. yüzyılın başlarında Mekke'ye, ardından Kahire'ye ve nihayet yüzyılın ortalarına doğru da İstanbul'a ulaşmıştır. (Bostan 2001, ss. 202-203) Bundan itibaren kahve, Osmanlı toplumunda bir içecek olarak her kesimin beğenisini kazanmış, yoğun bir şekilde benimsenmiş ve günlük hayatın vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Hatta tüketildiği diğer toplumlardan farklı pişirme usulleri ve tüketim biçimleri üreterek zamanla millî bir içecek hâline dönüşmüş ve "Türk kahvesi" adıyla anılmaya başlamıştır.

Osmanlı'da kahve yetişmemesine rağmen dünyaya kahveyi tanıtan da Türkler olmuşlardır, dahası Türk kahvesi kavramı dile o denli yerleşmiştir ki, bu durum Türk kahvesinin aslında bir pişirme yöntemi olduğunu handiyse gölgelemiştir. (Bingöl 2013, s. 79) Bir içecek olarak toplumsal hayatımıza girmesiyle birlikte kahve etrafında çok geniş bir kültürel birikim de oluşmaya başlamıştır. Bu kahve merkezli kültürel birikim ortamı, büyük bir hızla gelişmiş ve geniş bir alana hâkim olmuş, aynı zamanda Türk insanının

* Dr. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, El-mek: sedagulkartal@gmail.com.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (070354)
- İstanbul (091896)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

T. C.

21 Şubat 2010

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Gündelik

İstanbul Hayatı

Neslihan TIRLI

2501060132

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ali Şükrü ÇORUK

İstanbul, 2009

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi

- 1 DİLEK EBRU MAZLUM, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç romanı ve Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanının türkçe A1-A2 seviyesine uyarlanması, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014
- 2 ELİF DURAN, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında kadın, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
- 3 GAMZE DİVANOĞLU, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 'Mürebbiye' adlı eseri üzerine sözdizimi (sentaks)incelemesi, Niğde Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
- 4 HÜSEYİN CİHANGİR, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mustafa Kutlu'nun eserlerinde ilişki sözleri, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
- 5 MEHMET KAYGANA, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919-1944 yılları arasında yazdığı romanlarında yapı, tema ve anlatım, Gazi Üniversitesi, Doktora, 2008
- 6 NESLİHAN TIRLI, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde gündelik İstanbul hayatı, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
- 7 ÖZGÜR KURT, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Ömer Seyfettin'in romanlarında, öykülerinde ve tiyatro eserlerinde azınlıklar ve yabancılar, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
- 8 PELİN DİMDİK, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında kadın-erkek ilişkisi, İstanbul Üniversitesi, Doktora, 2014
- 9 SEMİH ZEKÂ, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın roman ve hikâyelerinde mizah, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2004
- 10 ŞERİF ŞENOL ZÜMRÜTKAL, A treatise of Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın stories, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012
- 11 HALİS AHMET ÖZER, Roman tenkidleri 1923-1928 yılları arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar ve Reşat Nuri Güntekin'in romanları hakkında yazılan makaleler, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2001

28 Aralık 2014

070354 GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi
ABDULLAH HARMANCI, *Hüseyin Rahmi
Gürpınar'ın öyküleri ve öykücülüğü*, Selçuk
Üniversitesi, Doktora, 2010

070354 GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi
KEMAL ERDEM, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın
Kuyrukluyıldız Altında Bir İzdivaç adlı
romanının anlam bilgisi ve üslup bakımından
incelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans,
2010

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GÖRÜLEN DOKÜMAN

42660
Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki folklor unsurları. ŞEN, Semra. Doktora. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Erzurum, 1995. 436 s., 87 ref.
Danışman: Prof.Dr. Bilge Seyidoğlu. Dili: Tr. *Gürpınar Hüseyin Rahmi? 070354*

27 Haziran 2015

10 OCAK 1991

Gürpınar, Hüseyin Rahmi

Gürpınar, H. Rahmi

I- Doktora Tezleri:

070354 GÜRPINAR Hüseyin Rahmi
1991b TOKER, Şevket: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler, İZMİR/ 1983, V+ 232 s. (EFK.N.6) Ege Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl.

ŞEN,

Semra, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık 1896, Tesadüf 1900 Şipsevdi 1900, Metres 1900, Adli Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Bilge Seyidoğlu), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, 1987, 79 S.

TÜRK,

Vahit (Okt.), Hüseyin Rahmi'nin "Şekâvet - i Edebiyye Adlı Eserinde Dil Hakkındaki Görüşler", Erciyes, Yıl: 9, Sayı: 100, (Nisan 1986), S. 6 - 8.

18 MAYIS 1991

12 OCAK 1994

1985 Yılı

Yüksek Lisans

İslam (Külahlıoğlu), Ayşenur: "Hüseyin Rahmi GÜRPINAR'ın Romanlarında Halk İnanışları", Yüksek lisans tezi (Danış. AD. man: Doç. Dr. Olcay ÖNERTOY), 101 s. Ank. Ü. Sos. Bil. Enst.

KERMAN,

Zeynep (Doç. Dr.), "Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya'da Mürebbiye Meselesi", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XXIV - XXV, (1986), 299 - 304.

GÖÇGÜN,

Önder (Dr.), "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu", Doçentlik Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (1982), 500 S.

18971
Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında çocuk. TILKI, Bahriye. Master. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991. 86s.
Danışman: Prof. Dr. İnci Enginün.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

23 EKİM 1991

10 OCAK 1991

24 ARALIK 1991

Bestell-Nr.: 27 A 18656
GÜRPINAR, HÜSEYİN RAHMI
Göçgün, Önder: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanları ve romanlarında şahıslar kadrosu. - 1. baskı
İstanbul, 1987. - XII, 689 S.
(Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 722 : Kültür eserleri dizisi; 63)
Inhaltsangabe d. türk. Werkes: Untersuchung d. Romane H. R. Gürpınar's u. der in ihnen handelnden Personen. - Literaturverz. S. 669 - 689
NE: Türkiye / Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları / Kültür eserleri dizisi

Semra Şen; "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları", Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu.

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Tezi. Tarihsiz

06 HAZİRAN 1996

354 GÜRPINAR Hüseyin Rahmi AT.Ü. T.DİL-ED. Y.LİS.
171. "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık 1896, Tesadüf 1900, Şipsevdi 1900, Metres 1900 Adli Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları", Semra Şen, Erzurum 1987, 79 s. (Danışman: Doç. Dr. Bilge Seyidoğlu)

GÜRPINAR, HÜSEYİN RAHMI

25614 GIESE, F. Die Volksszenen aus Hüsen Rahmi's Roman 'FT. Or. Stud. T. Nöldeke gewidmet II, 1906, pp. 1081-1091

Hüseyin Rahmi

07 OCAK 1994

070354 GÜRPINAR Hüseyin Rahmi

6766. Sevinçli, Efdal: Hüseyin Rahmi Gürpınar: yaşamı, sanatçı, kişiliği / Efdal Sevinçli. - İstanbul: ARBA, 1990. - 277 S. - (ARBA yayınları; 39)
Inhalt d. türk. Titels: Leben u. Werk d. Schriftstellers H. R. Gürpınar, 1864 - 1944
30 A 15650

070354
GÜRPINAR
Hüseyin
Rahmi

6005. Toker, Şevket: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında alafranga tipler / Şevket Toker. - İzmir, 1990. - X, 193 S. - (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını; 54)
Inhalt: Europäische Typen in den Romanen Hüseyin Rahmi Gürpınar's, 1864 - 1944. - Text türk.
ISBN 975-483-080-0
31 A 12273

21 TEMMUZ 1994

Gürpınar, H.R.

Mustafa Gürso

SÖRPAJAR
6

SEVİNÇLİ,

Eldal (Öğr. Gör.), "Halk Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar", Ortaklaşa, 4 (1982) 5-8.

05 MAYIS 1993

Hüseyin Rahmi Gürpınar
(Hayatı ve Eserleri)

19 KASIM 1992

Türk Eser T-98

Gürpınar, H. Rahmi

Gürpınar, Hüseyin
Rahmi

POLAT,

Nâzım H. (Asistan), "Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar", Türk Dünyası Araştırmaları, No : 21, (Aralık 1982), 187 - 216 S.

05 MAYIS 1993

GÖÇGÜN,

Önder (Doç. Dr.), "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Divan Edebiyatı ile İlgili Unsurlar", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 24 - 25, (1986), 251 - 272.

13 EKİM 1993

1 KASIM 1991 TEB

madde: Gürpınar Hüseyin Rahmi

A. Br. : c. X , s. 212

B. L. : c. VIII , s. 4869-4870

F. A. : c. , s.

M. L. : c. V , s. 458-460

T. A. : c. XVIII , s. 223-228

Göçgün, Önder: Hüseyin Rahmi Gürpınar / Önder Göçgün. - Ankara, 1990. - VIII, 265 S. - (Kültür Bakanlığı yayınları ; 1116 : Türk büyükleri dizisi ; 128)
Inhalt: Leben u. Werk d. Literaten H. R. Gürpınar, 1864 -

1992, Nr. 2

1944. - Text türk.
ISBN 975-17-0588-6

31 A 15745

09 MART 1994

HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'IN ROMANCILIĞI

OLCAY ÖNERTOY

Hüseyin Rahmi, edebiyatımızda Ahmet Mithat'la başlayan popüler roman türünün çok sayıda ve olgun örneklerini veren romancımızdır. Bunda, ilk roman yazma hevesini Ahmet Mithat'tan almasının etkisi olduğu düşünülebilir. Kendisi ilk roman yazma hevesinin nereden geldiği sorusunu şöyle cevaplandırıyor:

"Babam da şairdi. Müteaddit şiirleri vardır. Asıl Ahmet Mithat'ın eserlerini okurken içimde heves uyandı. Meselâ, Letâif-i Rivayat bende tesir bıraktı."¹

Yazar ilk romanını beklenmeyecek bir yaşta yazmıştır. Yine kendisi, ilk romanı için şu bilgiyi veriyor:

"İlk romanımı on iki yaşında yazdım. Ne yazık ki müsveddeler Aksaray yangınında yandı. İlk eserim o da yandı. Bu rüştiyede iken yazdığım Gülbahar Hanım namında bir piyestir."²

Böylece elimizde bulunmamakla beraber yazarın ilk eserlerini çocuk denecek bir yaşta iken verdiğini öğrenmiş oluyoruz.

Hüseyin Rahmi eserlerinde değişik sosyal konuları işlemiştir. Bunlardan biri, batılılaşma hareketinin yanlış anlaşılmasının meydana getirdiği aksaklıklardır.

Tanzimatla başlayan batılılaşma hareketi, her yeniliğe geçişte olduğu gibi toplumumuzun yapısında bazı sarsıntılara yol açmış ve bu sarsıntılar, özellikle, okumamış, gerçek batılılaşmanın ne olduğunu anlayamamış olan zümre arasında bazı yıkıntılar meydana getirmiştir. Romancı gerçek batılılaşmaya olan ihtiyacımızı görebilen bir aydın olarak ve yansız bir görüşle bu yıkıntıları ve nedenlerini açıkça ortaya koymuştur. Bu konuda ilk eseri, romanlarının da ilki olan *Şık*'tır. Romanda alafrangalaşmayı züppeleşmek şeklinde anlıyanların içine düştükleri gülünç durum yansıtılıyor. *Şık*'tan sonra aynı konuyu işleyen romanı olarak *Şıpsüvdi* gelir. Bu romanın tefrika edilmişinden sonra, romancı, "batılılaşmanın aleyhinde bulunduğu" hücumlarına uğramışsa da kitap halinde bastırırken baş kısmına koyduğu "*Hayat-ı İctimaiyyemiz*" başlıklı yazıda, "*Bazılarında bu romanı alafrangalığı tez yif maksadiyle yazdığım zannolunuyormuş. Bu büyük bir sâ-i zehab ve hata-yı mahzûd. Alafrangalığa tabiiyetteki hoppalıkla, hakikat ve terakkiperestliği birbirinden ayırmak lâzım gelir. Türklüğümüz ve Osmanlılığımızca medâr-ı şeref ve i'tila olabilecek şeyleri tez yif hangi kalem sahibine yaraşır ki ben cür'et edeyim.*"³ diye başlayan yazısında bu hücumlara cevap vermiştir.

1 Meccî Sadrettin: *Hüseyin Rahmi ile röportaj*, Yeni Mec. S. 3, s. 20-28

2 Meccî Sadrettin: *Hüseyin Rahmi ile röportaj*, Yeni Mec. S. 3, s. 20-28

3 *Hayat-ı İctimaiyyemiz*, *Şıpsüvdi* 1327 (1911), s. 5

Yeni düşüncelerle yetişen genç kız ve erkeklerle, büyükleri arasındaki mücadeleler ve bu mücadelelerin genellikle gençlerin yenilgisiyle sonuçlanması, bu yüzden gençlerin umutsuz oluşları da işlenen konular arasındadır. *İffet*, *Tesadüf*, *Nimetsinas*, *Sevda Peşinde*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Son Arzu* bu tip romanlarıdır.

Birinci Dünya Savaşının sosyal bünyede derinleştirdiği tezatlara da romanlarına konu olmuştur. *Hakka Sığındık*'ta savaşın bol bol yiyen zenginlerinin kapılarına arabalarla taşınan yiyeceklerin döküntülerini kapışan insanların, yangın yerlerinde aç yaşayan sefil kadın ve çocukların hayatı bütün açıklığıyla görülür. *Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür* romanı da yine savaş sonunda refah içinde yaşayan şımarık insanların delilik denebilecek davranışlarını yansıtır.

Tutuşmuş Gönüller romanında Meşrutiyet'ten sonra, asrileşmek sevdasıyla, ahlâkça meydana gelen düşüklükler belirtiliyor.

Gelin kaynananın geçimsizliği, birden fazla evlenmenin zararları, çocukları eğitime amaciyle eve getirilen mürebbiyelerin aile düzenini bozuşları, konaklara cariyeler olarak getirilen esir kızların hayatı gibi aile topluluğunun çeşitli yönleri, *Mürebbiye*, *Nimetsinas*, *Mutallâka*, *Tebessüm-i Elem*, *Muhabbet Tılsımı*, *Cebennemlik* gibi romanlarının konularını meydana getirir.

Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde boş inanışlarla, câhil insanlar arasında yaşayan hurafelerle mücadele de yer alır. *Gulyabani*, *Efsuncu Baba*, *Cadı*, *Mezarından Kalkan Şebit*, *Dirilen İskelet* bu konuları işlediği romanlarıdır.

Bu konuların işlenişinde uygulanacak metod hakkında aşağıdaki ifadesi onun realizm ve naturalizmi benimsediğini gösteriyor.

"Bugün naturalizmin, realizmin, fennî hududu dahilinde bir hikâyeye yazmak, büyük bir ibataya lüzum gösteren derin bir ilimdir. Güneşiyle, havasıyla, içtimaiyatı ve ahlâkıyla, iyi kötü mizaç ve âdetleriyle, hâsılı bütün müessesatıyla bir muhit alacaksınız. Sonra her tabakadan intihap edeceğiniz kabramanlarınızın rublarına bulûl ile, bu fâzıl, müfsid, âlim, câhil, hayırbah, alık, akıllı, canî, mâsum, namuslu, namussuz, terbiyeli, terbiyesiz, mağdur, gaddar, zalim, mazlum şahsiyetleri bir vaka içinde, tabiatta gördüğünüz gibi yaşatacaksınız. . . Roman, ahlâkın aynasıdır; onun objektifi, gördüğü manzarayı alır. Müdde-i umumi istiyor mu ki roman gördüğü çirkinlikleri, yaraların kokusunu değiştirsin, riya, cebl ve taassuba âlet olarak hakikati diri diri gömdürmeğe razı olsun?.. Fakat o zaman hikâyenin, sanatın lüzumu kalır mı? Hayır efendim, hayır. Hiçbir hükümet, hiçbir memleket sanatı asaletinden soyup, yalancı şabitlik derecesine indiremez."⁴

Görülüyor ki romancı sanatta gerçeği olduğu gibi yansıtmayı esas olarak alıyor. Kendisi bu metodu sadece benimsemekle kalmamış, yer yer, bazı olayların ve tiplerin canlandırılışında mübalağaya kaçmakla birlikte, eserlerinde başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Bir tasvir, kısa bir konuşma, bir hareket ya da roman kahramanı hakkında bilgi verilerek başlanan vaka, genel olarak hareketlidir diyebiliriz. Vakanın akışını dur-

4 Ben Deli miyim? savunması, Vakit, 1 Ekim 1924.

روتنبرغ لتوليد الطاقة، كما تستخرج من مياه البحر الميت الفائقة الملوحة (٢٣٪) أملاح البوتاس والبروم والمغنيزيوم منذ عام ١٩٣٠.

تعد مدنه كطبريا وبيسان وأريحا وأواهله كافة كالحممة مناطق سياحية متميزة لتمضية فصل الشتاء، لأهميتها التاريخية وقديسيتها الدينية. كما تمتاز كل من العقبة وإيلات بوفرة خدماتهما السياحية للرياضات البحرية، وبأهميتهما التجارية بوصفهما ثغرين ووجهتين بحريتين تصلان جنوبي الغور بموانئ دول البحر الأحمر والمحيط الهندي.

عماد الدين الموصلی

السيد المسيح. وفي أيام دوقليانوس فيما بين ٢٨٤ و٣٠٥م عدت بيسان «سكيثوليوليس»، مركزاً لوحدة فلسطين الثانية. وقرب جسر الملك حسين يقع مخيم الكرامة رمز صمود المقاومة الفلسطينية المهجرة، وبذا ارتبط تاريخ الغور كلياً بتاريخ بلاد الشام، وما زال كذلك.

تساعد ظروفه الطبيعية عامة على تنوع محاصيله الزراعية كثيراً، فتنشر فيه زراعة الباكوريات من الخضربسبب وسطه الخرابي المرتفع، كما تنتشر فيه زراعة المحاصيل المدارية كالوز والمتوسطة كالحمضيات.

أقيم على مجرى الأردن مشروع

مراجع للاستزادة:

- صلاح الدين يحيى، الأردن (مبشورات الجامعة، ١٩٩٢).

- عدنان حديدي، الأردن وفلسطين (دار الرسالة، ١٩٩٦).

- ظافر بن خضراء، إسرائيل وحرب المياه القادمة (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، ١٩٩٨).

- ABDUL MAJID FARID, Israel & Arab Water (Arab Research Center, London 1985).

مصر، وكذا الأمر لما خلفه الهكسوس فيما بين عام ١٧١٠ ق.م وعام ١٥٧٠ ق.م في أريحا من صناديق خشبية مزخرفة بالعاج. وفي أدوم جنوبي البحر الميت، وما بين الحسا وخليج العقبة، أقام الأدوميون دولتهم المتميزة بنظمها الإدارية والمخيشية الزراعية والرعية الخاصة بهم. ومثلهم الموابيون فيما بين الحسا والموجب.

وللبحر الميت قدسيته الدينية وخاصة في المدن المكتشفة في شماله الشرقي (تليلات الغسول) إضافة إلى أريحا، حيث عمّد القديس يوحنا المعمدان السيد المسيح بجوارها. وكذلك مدينة الناصرة، حيث ترعرع

■ غور غياس - السوفسطائية

■ الغور المحيطي - الأعماق السحيقة

■ غورينار (حسين رحمي -)

(١٨٦٤-١٩٤٤)

حسين رحمي غورينار H. R. Gurpinar روائي وقاص من الجيل الثاني في الرواية التركية. تميزت أعماله بسلاسة لغتها وبتوجهها إلى شريحة واسعة من القراء ويرصدها التحولات الاجتماعية العميقة في مختلف المراحل التاريخية. ولد في اصطنبول وتوفي فيها. توفيت أمه وهو في الرابعة من عمره، فنشأ في كنف جدته لأمه. لم يتلق تعليماً منتظماً لتركه المدرسة في المرحلة المتوسطة بسبب عقوبة «فلقة» تعرض لها، وتلقى دروساً خاصة في اللغة الفرنسية، ثم استأنف تعليمه المدرسي، لكنه ما لبث أن انقطع ثانية وهو في المرحلة

الثانوية عندما أصيب بمرض رئوي. عمل مدة قصيرة موظفاً في المحكمة التجارية و مترجماً في وزارة الإسكان، ثم احترف الكتابة بعد نشر روايته الأولى «المتأنق» The Elegant (١٨٨٨)، وعمل كاتباً و مترجماً في صحف عدة، وشارك في إصدار صحيفة ساخرة باسم «بوش بوغان» أي «الثرثار» عام ١٩٠٨، التي توقفت عن الصدور بقرار قضائي، فتفرغ بعدها لكتابة الروايات. انتخب في عهد الجمهورية نائبا في البرلمان عن مدينة كوتاهية. تعلم غورينار كثيراً من الرواية الأوربية في القرن التاسع عشر، وتأثر بإميل زولا Émile Zola، لذا ينسب

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (17.8.1864-8.3.1944): Roman, hikâye, tiyatro ve tenkit yazarı. İstanbul'un Ayazpaşa semtinde dünyaya geldi. Babası, Hürkâr Yâverî Mehmed Said Paşa, annesi, Safranbolulu Ayşe Sıdika Hanımdır. Mehmed Said Paşa; edebiyata ve tarihe meraklı, Divân Edebiyatı anlayışı çerçevesinde şiirler yazan aydın bir kimsedir. Hüseyin Rahmi, henüz üç yaşında bir çocuk iken annesini veremden kaybetti. Sıdika Hanım öldüğü sırada, çıkan bir isyanı bastırmak üzere Alayı ile Girit'te bulunan babası, oğlunu da yanına getirtti. İlkokula orada başlayan küçük Hüseyin, altı yaşında iken İstanbul'a döndü ve Aksaray'da anneannesi ile teyzesinin yanında kalmaya başladı. Mehmed Said Paşa, Erzurum Mevki Komutanı bulunduğu sırada vefat etti. Hüseyin Rahmi, bundan sonra tamamıyla onların himayesinde büyüdü. Önce Aksaray'da Ağayokuşundaki Yakupağa Mektebinde okudu. On yaşlarında iken, Mahmudiye Rüştiyesine devam etti. Orayı bitirdikten sonra, İdadîye gitti. Tarih öğretmeni Abdurrahman Şeref Bey onu Mekteb-i Mülkiyeye aldı. İki yıl, bu okulda okudu. O arada, Tahir Efendi adında bir öğretmenden özel olarak Fransızca dersleri aldı. İkinci sınıfta okuduğu sırada, hastalanarak bir yıl sürekli tedavi gördü; çok zayıfladığı için, artık okula gidemedi. Bundan sonra Adliye Nezareti Ceza Kaleminde ve Ticaret Mahkemesinde memurluk etti. Bunu takiben, Ticaret Mahkemesinde azâ mülâzımı oldu. Fakat birkaç ay geçince, burada sıkıldığı için istifa etti. Böylece memurluk hayatı da noktalandı. Artık kendini edebiyata vererek, ilk romanı *Âyine* yahut diğer adıyla *Şık*'i yazmaya başladı. Gerçekten, O'nun ilk eseri henüz 12 yaşında iken kaleme aldığı "Gülbahar Hanım" adını taşıyan bir hikâyedir. Ne yazık ki bu eseri, Aksaray yangınında kül oldu. Yayımlanan ilk yazısı ise, "İstanbul'da Bir Frenk" başlığını taşımaktadır. İlk romanı *Âyine*, yahut *Şık*; önce Ahmed Midhat Efendinin sahibi ve başyazarı bulunduğu *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. Daha sonra da 1305/1889 tarihinde Kırkanbar Matbaasında kitap hâlinde basıldı. Bu sıralarda, -sonradan *İkdam* gazetesini çıkaracak olan- Ahmed Cevdet Bey, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden ayrıldı. Bunun üzerine, gazetenin sahibi ve başyazarı olan Ahmed Midhat Efendi, hayli takdir ettiği Hüseyin Rahmi'yi, 750 kuruş aylıkla muharrir kadrosunda yanına aldı. Böylece, ilk defa bir

gazetenin yazı ailesine katılarak, özellikle edebî ve sosyal konularda makaleler kaleme almaya ve Fransızcadan çevirilere başladı. Daha sonra bunların bir kısmını, *Müntahâbât-ı Hüseyin Rahmi* adı altında üç cilt olarak yayımladı. O sıralarda Beşir Fuad, Besim Ömer Paşa ile kardeşi Azmi Bey, *Güneş* isimli bir dergi çıkarmakta idiler. Bir aralık, Beşir Fuad ile Menemenlizade Tahir Bey Rahmi'yi kendi yanında mücadeleye davet etti. O ise, doğrudan bu işe karışmak istemedi; *İstiğrak-ı Seherî* adında bir perdelik komedisini yazarak, *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımladı ve düşüncelerini orada açıklığa kavuşturdu. Onun bu gazetede yazırlık hayatı epeyce sürdü. Ahmed Midhat Efendi, böyle değerli ve yetenekli bir gençten; gerek tercüme, gerekse diğer yazı işlerinde oldukça yararlandı. Hüseyin Rahmi de, Refik Ahmet Sevengil'in işaret ettiği gibi, "Basın hayatında ilk acemilik devresini bu gazetede geçirerek, pişti". *Tercüman-ı Hakikat*'ten sonra *İkdam* ve *Sabah* gibi gazetelerde mütercim ve muharrir olarak çalıştı. 2. Meşrutiyet döneminde, 24 Temmuz-1 Aralık 1324 /1908 tarihleri arasında ve haftada iki kere olmak üzere, *Boşboğaz ile Güllâbi* isimli bir mizah gazetesi çıkarmaya başladı. Bundan başka, İbrahim Hilmi Bey ile birlikte *Millet* gazetesini çıkardı. Hüseyin Rahmi, artık kendini tamamıyla edebî çalışmalara verdi ve çeşitli türde, zengin muhtevalı hikâyeler, romanlar, makaleler yazmaya yöneldi. Bunları önce *İkdam*, *Söz*, *Zaman*, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde tefrika etti. Sonra da İbrahim Hilmi (Çığıraçan)*'nin büyük gayret ve himmetiyle kitap hâlinde yayımladı. Öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin beşinci ve altıncı dönemlerinde Kütahya Milletvekili olarak bulundu. Nihayet, kitaplarından kazandığı para ile yaptırdığı ve ömrünün son 31 yılını geçirdiği Heybeliada'daki evinde, 8 Mart 1944 günü hayata gözlerini yumdu. Oradaki, Abbas Paşa mezarlığında toprağa verildi. Hüseyin Rahmi daha henüz 4-5 yaşlarında iken, evlerine gelen komşu kadınlardan ve bilhassa bunlar arasındaki Penbe Hanım adındaki birisinden dinlediği masal ve hikâyelerle, çocuk yaşından itibaren dolaylı yoldan edebiyata karşı ilgi duymaya başladı. Henüz 12 yaşında iken, kendine göre küçük bir kütüphane kurdu. Böylece, o güne kadar kulaktan dinledikleriyle kazandığı edebiyat zevkini, yazılı eserler okumak suretiyle geliştirmeye başladı. Lâkin ne yazık ki,

HÜSEYİN RAHMI'NİN KİTAP HALİNDE ÇIKMIŞ ESERLERİ

I. Romanlar ve büyük hikâyeler

1. *Şık*.— Yazılışı: 1886 - 1888 (?); Tercüman-ı Hakikat'ta tefrikası: 1889; 1. basılış 1305 (1889 - 1890); İstanbul Kirk Ambar Matb.; 2. basılış: 1336 (1920 - 1921), İst. İ. Hilmi K.
2. *İffet*.— Yazılışı: 5 (17) mayıs 1312 (1896); İkdâm'da tefrikası: 1313 (1897); 1. basılış: İstanbul, 1314 (1898 - 1899); 2. basılış: İ. Hilmi K., 1927.
3. *Mutallaka*.— İkdâm'da tefrikası: 1313 (1897); 1. basılış: İstanbul 1314 (1898 - 1899); 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1927.
4. *Mürebbiye*.— Yazılışı: 18 (30) teşrinisani 1313 (1897); İkdâm'da tefrikası 1313 - 1314 (1898); 1. basılış 1315 (1899 - 1900) 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1927.
5. *Bir muadele-i sevda*.— İkdâm'da tefrikası: 1314 - 1315 (1899); 1. basılış: 1315 (1899 - 1900).
6. *Metres*.— İkdâm'da tefrikası: 1315 - 1316 (1900); 1. basılış: 1316 (1900 - 1901); 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1928.
7. *Tesadüf* — İkdâm'da tefrikası: 1316 (1900-1901); 1. basılış: İst. İkdâm Matb., 1316 (1901).
8. *Nimetsinas* — Yazılışı: 16 (29) kânunsani 1317 (1902); 1. basılış: İst. İkdâm M. 1317 (1902-1903); 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1927.
9. *Şıpsıvdi* — Yazılışı: 16 (29) kânunsani 1324 (1909); 1. basılış: İstanbul Mihran Matb., 1327 (1911-1912).
10. *Kuyruklu yıldız altında bir izdivaç* — Yazılışı: 26 mayıs (8 haziran) 1326 (1910); 1. basılış: İst. İbrahim Hilmi K., 1328 (1912-1913).
11. *Sevda peşinde* — Yazılışı: 9 (22) haziran 1327 (1911); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1328 (1912-1913).
12. *Gulyabani* — Yazılışı: 14 (27) eylül 1327 (1911); 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1935.
13. *Cadı* — Yazılışı: 4 (17) haziran 1328 (1912); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1330 (1914-1915).
14. *Tebessüm-i elem* — Yazılışı: 27 temmuz (9 ağustos) 1330 (1914); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1339 (1923-1924).
15. *Son arzu* — Yazılışı: 27 eylül 1334 (1918); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1338 (1922-1923).
16. *Hayattan sahifeler*. — Yazılışı: 24 kânunsani 1334 (1919); 1. basılış: 1335 (1919-1920); 2. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1940.
17. *Toraman*. — Yazılışı: 15 mayıs 1335 (1919); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1335 (1919-1920).
18. *Cehennemlik*. — Yazılışı: 17 teşrinisani 1335 (1919); 1. basılış: İst., İ. Hilmi K., 1340 (1924-1925).
19. *Hakka sığındık*. — Yazılışı: 16 şubat 1335 (1920); 1. basılış: İst., İ. Hilmi K., 1335 (1920).
20. *Kesikbaş*. — Yazılışı: 31 mayıs 1337 (1921); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1942.
21. *Muhabbet tilsimi*. — Yazılışı: 11 ağustos 1337 (1921); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K. 1928.
22. *Eşkîya ininde*. — Yazılışı: 6 şubat 1337 (1922); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1935.
23. *Gönül bir yeldeğirmenidir, sevda öğütür*. — Yazılışı: 23 mayıs 1338 (1922); 1. basılış: İst., İ. Hilmi K., 1943.
24. *Evlere şenlik, kaynanam nasıl kudurdu?* — Yazılışı: 23 eylül 1338 (1922); 1. basılış: İst. İ. Hilmi K., 1927.

Purgstall, *Histoire*, xii, 377, 392 f., 417, xiii, 14, 67 f., 72; Safwet, *Kapudan Mezemorta Husayn Pasha*, Istanbul 1327; Aziz Sâmih Ilter, *Şimâll Afrika'da Türkler*, Istanbul 1937, ii, 7, 10 ff., 143; Fevzi Kurdoğlu, *Türklerin deniz muharebeleri*, Istanbul 1940, ii, section 6; *IA*, s.v. Mezemorta Hüseyin Paşa (of which the above is an abridgement), with further references. (C. ORHONLU)

HUSAYN RAHİMİ, in modern Turkish HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPİNAR (1864-1944), Turkish novelist and short story writer, who although outside all the literary currents and movements of his time, remained the most popular writer from the 1890's until the late 1920's.

Husayn Rahmi was born in the Ayaspaşa quarter of Istanbul on 17 August 1864, the son of Mehmed Sa'îd Paşa, an aide to Sultan 'Abd al-'Aziz. The family came originally from Aydın. He lost his mother at the age of three, when his father was serving in Crete. He attended primary and secondary schools in Istanbul and later the *Makhrredj-i aklâm*, where government clerks were trained. At the same time he was taught French by a private tutor. In 1878 he entered the School for Political Science (Mülkiye), but left after two years because of ill-health. He became a government official and served in the Ministries of Justice and Public Works until 1908, when he resigned to devote all his time to literature. In 1912 he moved to Heybeliada, where later he built a villa from the income of his novels (an unprecedented event in the Turkish world of letters); there he lived a secluded life until his death in 1944, interrupted only by a trip to Egypt in 1933 and by occasional periods in Ankara, where he was a deputy between 1936-43.

Husayn Rahmi began his first experiments as a writer at the age of twelve and saw his first writing in print at the age of twenty (*Bir genç kızın avâze-i shikâyeti*, in *Djeride-i Hawâdith*, of 24 November 1884). He published his first short story, *Istanbulda bir Frenk* in the same paper, on 29 November 1889.

He wrote his first novel *Shik* in 1886 and sent the first part to Ahmed Midhat, the leading popular novelist, publicist and journalist of the time, who immediately recognized his talent and invited him, by a flattering open letter published in his newspaper *Terdjümân-i Hakikat*, to come and see him in his office. He urged him to complete the novel, which was serialized in the newspaper in 1887 and then published in book form in 1889. Ahmed Midhat took him onto the staff of his newspaper and the young writer began to fill the columns of the paper with a flood of articles (mainly didactic), short stories and novels, mostly translated from the French (Paul Bourget, Emile Gaboriau, Paul de Kock, etc.). In 1894 Husayn Rahmi left the *Terdjümân-i Hakikat* and joined the staff of the *Ikdâm*, where several of his novels were to be serialized.

After the publication of his novel *Mürebbiye* in 1897 in *Ikdâm* his distinct literary personality was recognized by the critics and his popularity was secured. This occurred, strangely enough, just at the time when the exclusive and fashionable *Therwet-i Fünûn* [q.v.] literary movement with its slogan 'art for art's sake' was at its zenith.

Husayn Rahmi is the author of some 40 novels, several volumes of short stories, a few minor plays and a number of translations. Most of his articles, polemics, criticisms and a few short stories and novels published in various newspapers have not yet appeared in book form. His major novels, typical of his genre are: (1) *Shik* (The Snob, 1888), his first

novel, a sketch on the type of some of his later novels (nos. 4, 6, 8) where the 'Westernizing snob', the blind imitator of European manners and customs, is ridiculed; (2) *Iffet* (1897), the story of a well educated young girl who, falling into great poverty, struggles to save her honour in the face of most difficult circumstances; (3) *Mutallaka* (The Divorcee, 1898, German translation *Die Geschiedene* by Imhoff Pascha, 1907), describes the tragic consequences of chronic quarrels between a daughter-in-law and her mother-in-law; (4) *Mürebbiye* (The Governess, 1898): Dehri Efendi, a retired civil servant and a blind admirer of 'Western ways of life' hires a Frenchwoman to 'educate' his two sons and his grandson. She settles in his sea-side villa and soon dominates and disrupts the whole household by seducing all the male members of the family, ending up with Dehri Efendi himself; (5) *Bir Mu'adele-i Sevdâ* (A Love Equation, 1899) is a strong social criticism directed against the traditional custom of parents choosing their future sons- and daughters-in-law without regard for their children's wishes; (6) *Metres* (The Mistress, 1900), another satire against 'Westernizing snobs' of the turn of the century with the unusual inclusion of a woman snob; (7) *Teşâdüf* (Chance Meeting, 1900) exposes with satirical humour all the tricks of the traditional fortune-teller who used to pester the lower and lower-middle class families of Istanbul; (8) *Shipsevdi* (Always in Love, serialised partly in *Ikdâm* in 1901, suspended by the censor, published in full in *Şabâh* in 1908, first published in book form 1912, German translation *Der Liebeskranke Bey* by Muhsinî, 1916) usually considered his masterpiece, is a further development of the theme already treated in his earlier novels. This is a powerful character study of a snob. Meftûn Bey is a flippant young man. On his father's death, his rich uncle sends him to Paris, where he learns only to live the life of Parisian idlers. When his uncle dies, he has to rush to Istanbul, to be the head of a crowded *konak* in the country. He immediately begins to reorganize the house *alla franca* ('*Alafranga*' was the original title of the novel when it was first partly serialized in *Ikdâm* in 1901) and to re-educate the whole household, imposing on them European dress, food, manners, etc.; (9) *Ghul Yabânî* (The Ogre, 1912) and (10) *Djadi* (The Witch, 1912), both satirizing the superstitious beliefs and naive credulity of some people of the period; (11) *Tebessüm-i Elem* (A Sad Smile, serialization in *Ikdâm* suspended in 1914, published in book form 1923), an interesting analysis of awkward relations between men and women of the period; (12) *Son Ârzü* (The Last Wish, 1918), the unhappy life of a young girl forced to marry a man she does not love; (13) *Djehennemlik* (The Damned, 1919), against the marrying of young girls to elderly men; (14) *Hakka Sighindik* (God Preserve Us!, 1919), the sufferings of the lower and lower-middle classes during the years of the 1914-18 War in Istanbul; (15) *Tutushmush Gönüller* (Hearts Aflame, 1922) and (16) *Billür Kalb* (A Heart of Crystal, 1924), both on the problem of the emancipation of women in post-war Istanbul; (17) *Meykhânede Hanımlar* (Ladies in a Tavern, 1924), a warning against the 'excesses and misunderstanding' of the emancipation of women; (18) *Ben Deli Miyim?* (Am I Mad?, 1925) where most of the controversial philosophical topics of the post-war period are discussed; (19) *Ulanmaz Adam* (The Shameless Man, 1930), a social satire in the form of a character study of a man who succeeds in life by completely ignoring all rules of the moral code.

Tahir Arangu
100 Ünlü Türk Eseri
İst-1974.

28 HAZİRAN 1993

HÜSEYİN RAHMI

Mürebbiye

(1864 — 1944)

EDEBİYATIMIZDAKI YERİ

ROMAN, küçük hikâye, tiyatro, şiir, makale gibi yazının hemen bütün dallarında yazan, sanatını savunma yolunda sert tartışmalara giren Hüseyin Rahmi, yakınçağ edebiyatımızın en ünlü, en popüler simalarından biridir. Onun, edebiyatımıza asıl hizmeti, «halka yönelen yerli roman» akımı içinde, bu akımın ilkelerini sürdürmekle birlikte, toplum dertlerimizi kurcalaması, araştırıp tasvir etmeyi amaç edinmiş olmasıdır. Bu bakımdan, aynı akımın öncülerinden Ahmet Mithat Efendi ile Ahmet Rasim'den hayli farklar gösterir.

Geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilen, eserlerinin geliri ile geçinen birkaç yazarımızdan biri olan Hüseyin Rahmi'nin romanlarında, 19. yüzyılın son yarısının İstanbul pitoreski ve folkloru geniş ölçüde sergilenmiştir. Yakın çağımızı bu açıdan araştırmaya yönelen herkes onun eserlerinde zengin bir malzeme yığını bulacaktır.

Dr. Reşit Galip'in ölümünün Onuncu Yıldönümü

5. III. 1944 tarihi; okul sırasından Vekillik makamına kadar her bulunduğu yerde ilk düşüncesi feragatli millet ve memleket hizmeti, ilk duygusu ateşli milliyetçilik ve halkçılık olan Dr. Reşit Galip'i kaybedişimizin onuncu yıl dönümüdür.

Reşit Galip, mensup olduğu neslin övünüp imrenerek anacağı bir insandır. Bilhassa Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş ve inkişafında büyük hizmetler görmüş, Türk Tarih tezinin en samimi bir müdafii olmuştur.

Prof. Oberndorfer

İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden Oberndorfer 1. IV. 1944 te ölmüştür.

On seneden beri Üniversitede genel Patoloji sahasında çalışarak kıymetli eserler vermiş ve Kanser Enstitüsünü idare etmiş olan bu ilim adamının cenazesinde çok kalabalık bir talebe kütlesi, Profesörler ve dostları bulunmuşlardır. Tıp Fakültesi Dekanı Fahri Arel, mezar başında bir hitabede bulunarak hizmetlerini saygı ile anmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Büyük romancımız Hüseyin Rahmi Gürpınar 8. III. 1944 tarihinde öldü.

Zamanını ve muhitini romanlarında yaşatan ve kırk yıldan fazla

bir zamandanberi geniş bir halk kütlesi tarafından sevilerek okunan Hüseyin Rahmi Gürpınar, edebiyatımızda da şahsiyetini belirtmiştir.

Yazıcılık hayatına 1883 te Tercümanı Hakikat gazetesi muharriri sıfatıyla başladı. 1896 da İkdam gazetesinin roman ve hikâye muharriri oldu. Şöhreti de bu tarihten itibaren başlar. Romanları halk tarafından büyük bir rağbet görüyordu. Hattâ, onun kadar çok eser yazarak okuyucu bulmak, şimdiye kadar pek az romancımıza nasip olmuştur denebilir: her basılışı beşer bin tane olmak üzere, yedi sekiz defa basılan eserleri vardır. Çoğu roman, bazısı tiyatro, makale ve tenkid eseri olmak üzere kitaplarının sayısı altmışı geçer.

Bütün ömrü boyunca bekâr yaşamış olan Hüseyin Rahmi, Heybeli Ada'nın bir tepesinde ve çamlık içindeki evinde okumak ve yazmakla meşgul olmuş ve yalnız eserlerinin temin edebildiği para ile geçinmiştir.

Konuları bazan romantik, fakat yazılışı tamamiyle realisttir. Hayatımızın, hele İstanbul hayatının muayyen devirlerdeki pek çok safhalarını bütün çıplaklığıyla çok defa gülünç, bazan hazin olarak, onun yazılarında bulmak kabildir. Abdülhak Hâmid kendisine hitap ettiği şiirinde ona "Türklerin Emil Zola'sı,, demişti.

Hepsi çok tanınmış olan romanlarının başlıcaları Şık, Mürebbiye, Cehennemlik, Şıpsevdi, Gul-yabanî, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi v. s. dir. Mutallâka adlı eseri Almanca'ya tercüme edilmiştir.

Tiyatro piyesi halindeki eser-

Profesörlük Tezi

ÜNİVERSİTE'YE GİRİŞTE ÖZEL DERSHANELERİN ETKİSİ

Dr. Ethem ÖZGÜVEN*

Bu araştırmada, örgün eğitim sisteminin dışında öğrencilerin bilişsel davranışlarını etkileme yönünde yeni bir boyut olarak gelişen "özel dersaneler" üniversiteye giriş sınavları ile olan ilişkileri yönünden incelenmiştir. Araştırmanın kapsamına giren öğrenciler 1976-1977 yılında üniversite giriş sınavlarını kazanarak, Hacettepe ve Boğaziçi Üniversitelerinin çeşitli bölümlerine girmiş olan ve Üniversitelerin hazırlık sınıflarında okuyan 266 kadar öğrencidir. Araştırmada, genel bir desen olarak, öğrenciler üniversiteye hazırlayıcı nitelikteki dersanelere devam edenler ve etmeyenler olarak iki gruba ayrılmış, dershaneye devam eden ve etmeyenlerin üniversite giriş sınavındaki başarı durumları, dershaneye devam edip etmemenin öğrencinin bölüm tercih sırasına etkisi, öğrencilerin sınava girdiği zamanki öğrenim durumu, sınavdan önceki bekleme durumu, sınava girme sayısı, üniversite giriş sınavlarına hazırlanma yöntemleri, lise ve liseden mezun olduktan sonraki sınava hazırlama yöntemleri, v.b. gibi nitelikler yönünden karşılaştırılmıştır. Ayrıca dersanelere devam edenlerin dersanelere devam süreleri, dersanelere ödedikleri para; özel dersanelerin programları, teorik uygulama ve test çalışmalarına ayırdıkları zaman ile öğrencilerin dersaneler ve üniversite giriş sınavları hakkındaki kanıları da incelenmektedir. Karşılaştırmalar, bazı genel eğilimleri ve ortaya koymakta ve özel dersanelerin üniversiteye giriş puanını artırıcı etkileri olduğunu göstermektedir.

Tez Tarihi : 1980

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü.

Doktora Tezi

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR'DA FRANSIZ ETKİSİ

Dr. Kemal ÖZMEN*

Fransa, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı imparatorluğunda (İstanbul), özellikle kültürel alanda yoğun bir etki alanı oluşturmuştur. Bu dönemde Fransız kültürünün etkisinde kalmamış bir aydını göstermek olanaksız gibidir.

H. R. Gürpınar da (1864-1944) Fransız kültürünün egemen olduğu bu dönemin bir aydını olarak yazı hayatına atılmıştır. Düzenli bir eğitim görmemesine karşın kendi kendisini yetiştirmiştir. Kişiliğinin ve sanat anlayışının oluşmasında Fransız kültür dünyasının etkisi çok büyük olmuştur.

Çoğunlukla toplumsal ve felsefi içerikli olan yapıtlarında Fransız kültüründen çeşitli yansımalar görülür; okura ilk anda, tek bir yapıt içinde kopuk ve rastlantısal gelse de, bu yansımalar yazarın yapıtlarının bütünlüğü içinde çok ilginç bir Fransız dünyası oluşturmaktadır. Okuru eğitmek kaygısı, çeşitli konularda eleştiri yapma ve savunduğu tezi, açıkladığı konuları "belgelerle" (yazınsal, felsefi, tıpsal, tarihsel, siyasal, vb.) kanıtlama isteği ve biraz da geniş ansiklopedik kültürünü bir çeşit bilgiçlikle okura aktarma arzusu, Gürpınar'ı bu kültür dünyasını oluşturmaya itmiştir:

I- *İstanbul'daki Fransız Varlığı*: Çeşitli tip ve meslekten Fransızlar; Fransız kurumları, Fransız basını (İstanbul'a gelen Fransız dergi ve gazeteleri ile İstanbul'da ki Fransızca basın); Fransızca kitaplar; Fransız malları; Fransız müziği; Fransız mutfağı;

II- *Fransız Dili*: Fransızca sözcük ve cümleler; yazarın bütün yapıtlarında geçen Fransızca sözcük sayısı yaklaşık 6.500 dür. Türkçeleştirilmiş ve yinelenmiş sözcüklerle bu sayı 18.500 dolayındadır.

III- *Fransa ve Fransızlar*: Fransa, Paris ve Fransızlar üzerine çeşitli gözlemler.

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü.

HÜSEYİN RAHMI'NİN HALKÇILIĞI

Eserlerinde kullandığı Türkçe Ta'bir-
ler, Halk Mecazları, Türk Argosu

Fevziye Abdullah Tansel

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), hemen her edebî nevi'de eser vermişse de, İstanbul halkını bütün husûsiyetleriyle canlandıran roman ve küçük hikâyeleriyle ün kazanmıştır. Eserlerinde, halka mahsus sözler, mizâhî hikâyeler v.b. şeylerden faydalanarak okuyanları yüksek bir felsefeye çekmeğe çalıştığını yazan Hüseyin Rahmi, dünyanın en büyük muharrirlerinin halka inenler, ekseriyetin fikir gelişmesine, bilgisinin artmasına uğraşan san'atkarlar olduğu düşüncesindedir; halka, halk edebiyatına kıymet vermeyen bir millet yok olmağa mahkûmdur. Böyle bir millet, Abdülhamid gibi tek bir adam, insânî haklarının üzerinde tepinecek otuziki yıl uyutabilir. Halk tabakası bilgisizlik içinde boğulup koskoca bir millet yok olmağa yüz tutarken, muharrire düşen vazife karşından seyre bakmak değil, aydın sınıftan çok, ekseriyeti teşkil eden halkın içtimâ'î terbiyesine kendini vermektir.¹ Bu fikirlerinde samimî olan Hüseyin Rahmi, halkı, bütün husûsiyetleriyle yakından tanımış ve eserlerinde canlandırmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin halkçılığı, muhtelif bakımlardan ele alınabilir: Teşbihlerinde halk husûsiyetlerine bağlı kalmış; bilhassa kadınların kullandıkları teşbihlerde görüldüğü gibi, beğenilmeyen ve kıymetsiz kimseleri kuyu çıkığına, eski papuca benzetmiş; kuruyup kirâ beygirine dönmek, baston

¹ Şakavet-i Edebiye, İst., Matbaa-i Hayriye, 1329, s. 68; Cadı Çarpıyor, İst., Matbaa-i Hayriye, 1329, s. 62 v.d.

kiyâfetli, darbuka şeklinde kafa v.b. halk mecaz ve teşbihlerine yer vermiştir. Halk arasında yayılan hikâyelerden, menkabelerden, bir yolunu bularak sık-sık bahseder. Halkı alâkadar eden günlük hâdiseleri de ihmâl etmiş değildir. Karagöz ve Ortaoyunu, Meddah hikâyeleri, yarattığı tipler ve mizah unsurları için, en çok faydalandığı zengin bir kaynaktır. Hacıvad'la Karagöz, Kavuklu ile Pişekâr, bir türlü anlaşamayan bu iki tip, Şark ve Garb medeniyetini hazmedemeyen, halk tarafından benimsenmeyen menfi te'sirlere kendini kaptıran kimseleri canlandırırken, bu temâyüllerin açtığı içtimâî yaraları ortaya sererken, halktan aldığı ilhâm, kaynakların başında gelmektedir. Gürpınar'ın halkçılığını aydınlatan bu gibi husûsiyetleri, ayrı ayrı üzerinde durulmağa değer birer araştırma mevzûu teşkil eder; biz bu yazımızda onun kullandığı Türkçe ta'birler ve halk mecazları, Türk argosu üzerinde duracağız.

Gürpınar, halktan aldığı tipleri konuştururken, onların dil husûsiyetlerine bağlı kalmıştır: *Ahz ü itâ* (alış veriş) yerine *aksata*, *attar* yerine *aktar*, *güreş* değil *güleş* şeklinde kullanmıştır; milyonlarca ağızların söyleyişlerine uymayarak *güreş* diyenlere uyamayacağını, herşeyde olduğu gibi dil husûsunda da çokluk nerede ise, üstünlük orada olduğunu yazan Gürpınar,² yalnız Arapça, Acemce'den değil, Fransızca, İtalyanca, Yunanca v.b. Garp dillerinden türlü münâsebetler dolayısıyla dilimize geçen kelimeleri de, halkın söylediği gibi, türkçeleşmiş şekliyle kullanmıştır. Eserleri bu bakımdan zengin malzemeyi içine almaktadır ve bunların çoğuna lügatlerde, basılan örnekleri yok denilecek kadar az bulunan halk mecazları ve Türk argosu lügatlerinde rastlanılmaz.

Gürpınar'ın muhtelif eserlerini taramak sûretiyle tertip ettiğimiz aşağıdaki lügatçe, türkçeleşmiş yabancı kelimeleri, halk ta'bir ve mecazlarını kullanılmaya kullanılmaya unutulmak üzere olan bâzi Türkçe, argo kelimeleri içine almaktadır; bunların kullanılmasını gösteren örnekler de verdik; bulun-

² Kokotlar Mektebi, İst., Kitaphâne-i Hilmi, 1928, s. 510; ayrıca bk., aşağıdaki lügatçe, *Güleş*.

Bes ittirdi sipihr-i küştigire pençe-i kahrı
Teveffuk itmedi bir kahraman ol

pehlivân âsâ
İzzet Molla

★ *Halk.* Genellikle *karakucak* ve *yağlı* olarak açıkavada yapılan güreşlerimiz yüzyıllar içinde bir takım köklü geleneklere sahip olmuştur. Bunlardan *Kırkpınar* yağlı güreşleri 600 senelik bir maziye sahiptir.

Bu güreşlerde pehlivanları yüksek sesle seyircilere tanıtan ve dualar okuyarak onları meydana süren *cazgırlar*, bu faaliyetleri sırasında tekerleme mahiyetinde şiirler okurlar. Bunların bazıları kalıplaşmış ibarelerden oluşmuştur ve hemen her zaman aynen tekrar edilir. Msl.

*Hoş geldiniz safa geldin'z erler meydanına
Şeref verdiniz zümrüt Kırkpınar'a!
Besmele ile;*

*Kisbetleri çektiniz ince bele,
Okudunuz, üflediniz Hazret-i Pir'e
Söğüt dalından odun olmaz
Moskof kızından kadın olmaz
Her ananın doğurduğundan pehlivan
olmaz*

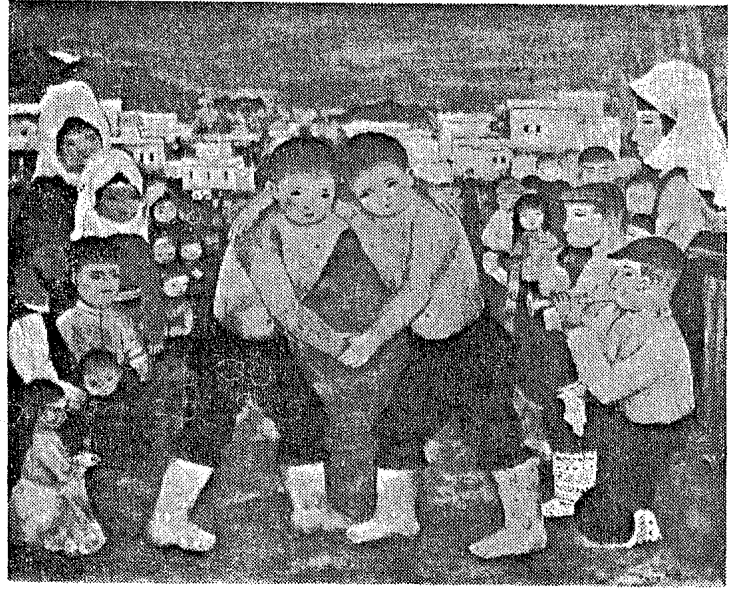
*Hey! Hey!
Allah Allah illallah
Hayırlar gele inşallah
Pirim'z Hamza pehlivan
Aslımız, neslimiz, pehlivan
İki yiğit çıkmış meydâne
Biri birinden merdâne
Biri here, biri kara
İkisinin de zoru para
Alta geldim diye erinme
Üste çıktım diye sevinme
Alta gelersen apış
Üste çıkarsan yapış
Vur sarmayı kündeden at
Gönder Muhammed'e salavat
Seğirttim gittim pınara
Allah ikinizin de işini onara*

Bazıları da *cazgırların* şiir söyleme kabiliyetlerine göre tanıtıcı mahiyet arzederler, her *cazgıra* göre değişirler. Msl.

*İstanbuldan gelir tatar
Tozu dumana katar
Buna pehlivan derler
Tekten alırsa mandayı atar.*
gibi.

Ayrıca yine *cazgırlar* veya *güreş* meydanında görevli *meydancılar* tarafından söylenen *âşik* tarzı bazı şiirler de pehlivanlara *güreşten* önce *nasihatname* kabi-

Dergâh arşivi

*linden okunur. Msl.
Böbürlenme asla kuvvete güce
Yanbaş vururlar inersin hiçe
Göğüs çaprazını gözle iyice
Yoksa bu meydanı ederler zindan
Pirine, atana selâvat getir
Girdiğin savaşı sonuna götür
Bitmedik ağacı gücünle yetir
Böyledir pehlivan size yakışan.*

Güriz, gürizgâh, bk. Giriz, girizgâh

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi. Romancı, hikâye ve oyun yazarı (İstanbul 17 Ağustos 1864 - 8 Mart 1944). Babası Mehmed Said Paşa, annesi Safranbolulu Ayşe Sıdika Hanım. Çok küçük yaşta annesini yitirdikten sonra Girit'te bulunan babasının yanına gitti, üç yıl sonra İstanbul'a dönerek çocukluğunu anneannesiyle teyzesinin yanında geçirdi. Aksaray'da Yakupağa Mahalle Mektebi'nde, Mahmudiye Rüştüyesi Sıbyan Bölümü'nde okudu; oradan, memur yetiştiren Mahrec-i Aklâm'a geçti. Bir yandan özel olarak Fransızca öğrendi. Öğrenimini Mekteb-i Mülkiye'de sürdürürken rahatsızlanarak ikinci sınıfta okulu bıraktı (1880). Bir daha okula gidemedi; önce Adliye Nezareti Umur-ı Cezâiye Kalemi'nde, sonra aza mülâzimi olarak İkinci Ticaret Mahkemesi'nde çalıştı, Nafia Nezareti Tercüme Kalemi'nde memurluğunu sürdürdü, 1908 de Meşrutiyet'in ilânı üzerine memurluğu bırakarak ömrünün sonuna kadar gazete ve dergilere yazdığı yazıları, romanlarının tefrikaları, kitaplarının basımı ile geçindi. V. ve VI. dönemlerde (1935-1943)

*Köyde güres
(Ressam : Turgut
Zaim)*

*Hüseyin Rahmi
Gürpınar*

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

c. III, s. 423-425

diğer taraftan bu sularda korsanlığın kökünü kazımağa v. b. arasında 1792 yılında denize ilk çıkışında Lambro Katsoni (Canziani) 'nin filo tillasını imhâya ve hempâsı kötü şöretli Kara-Katzanis 'i yakalamağa muvaffak oldu. Her ne kadar ordu kumandanı olarak tecrübesi yok ise de, 1798 yılında saraya isyan eden vidinli Pazvandoğlu 'na karşı İstanbul 'u korumak üzere, techiz edilmiş olan ordunun baş-kumandanlığına getirildi; Vidin 'i aylarca denizden ve karadan kuşattıktan sonra, son baharda, muvaffakiyet elde etmeden, çekilmeğe mecbûr oldu. 1800 yılında donanma ile aylarca İskenderiye önünde dolaştı ve ertesi sene, Mısır 'ı tekrar zapt için, ingiliz donanması ile birleşti. 1801 martı iptidâsında, İskenderiye 'de karaya çıktıktan sonra, 6.000 kişilik bir kıt'a ile, ingilizler tarafından fransızlara karşı yapılan ve fransızların Mısır 'dan çıkarılmaları ile neticelenen, sefere iştirâk etti; şâban 1216 (kânun I. 1801) iptidâsında İstanbul 'a döndü; burada Mısır 'ın ikinci fâtihi olarak karşılandı ve pâdişah tarafından büyük ihsanlara nâil oldu. Sonra 23 şâban 1218 (7 kânun I. 1803) 'de henüz 46 yaşında iken, karısı Esmâ Sultan 'ın Boğaziçi 'nde Kuru-Çeşme 'deki sayfiyesinde öldü. Eyyûb 'deki türbesi uzun zaman pâyitahtın görülmeye değer yapılarından biri oldu; mezar taşında tarihçi Vâsif 'in yazmış olduğu kitâbe daha az meşhûr değildir (bk. Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, II, LXVIII; Vâsif, *Tarih*, s. 11).

Bibliyografya: Cevdet, *Tarih*, VII, 369 v. d.; Atâ, *Tarih*, II, 193—198; *Sicill-i osmânî*, II, 218. (J. H. MORDTMANN.)

X HÜSEYİN PAŞA. [Bk. MEZOMORTA.]
X HÜSEYİN RAHİMİ. HUSAYN RAHİMİ GÜRPINAR (1864—1944), tanınmış türk romancısı. Muhtelif edebî nevilerde eser vermekle berâber, İstanbul halkını bütün husûsiyetleri ile canlandıran roman ve küçük hikâyeleri ile şöret kazanmıştır. Hüseyin Rahmi 'nin annesi, Safranbolu 'da doğmuş safrancılar kethüdâsı Hacı Mehmed Efendi 'nin torunu Ayşe Hanım 'dır; babası Kitâbî Osman Efendi 'nin torunu ve türk-rus harbinde bir kolunu kaybettiği için, Çolak lakabı ile anılan Hüseyin Efendi 'nin oğlu Mehmed Said Paşa olup, bu zât eski tarzda şiirler de yazardı. Babası hunkâr yâveri bulunduğundan, Beşiktaş sarayına yakın bir yerde, Bağ-odaları denilen evlerden birinde oturuyorlardı.

Hüseyin Rahmi 3—4 yaşında bulunduğu sırada, annesi 22 yaşında vefat etti; muharririmiz hayattan yediği bu ilk darbenin sızısını, yıllarca sonra, yetmiş yaşında iken, yazdığı hâtıralarında bütün canlılığı ile yaşatır. Babasının me'mû-

riyeti dolayısı ile bir ara Girid 'e gitmiş olan Hüseyin Rahmi, anne-annesinin Aksaray 'da Yâkub Ağa mahallesinde oturduğu evde büyüdü. Önce, Yâkub Ağa mahalle mektebinde, sonra Mahmudiye rüşdiyesinde okudu; daha sonra Mahrec-i aklâm 'a devam etti; Tâhir Bey adlı bir zâttan da ayrıca fransızca dersi aldı. 1878 'de Mülkiye 'ye girmiş; hastalandığı için, ikinci sınıfta iken, 16 yaşında mektep tahsili sona ermiştir (1880). Mektep hayatında, zekâsı ile dikkati çekmesi şöyle dursun, hocalarının takdirsizliği yüzünden, haylaz bir talebe te'siri bıraktı. Kabiliyetsiz bir çocuk olmadığını, zekâsının parlaklığını ilk sezenler, fransızca hocası Tâhir, eniştesi Es'ad, o esnâda Mülkiye mektebi müdürü ve tarih muallimi bulunan Abdurrahman Şeref Bey 'lerdir.

I. Hazırlık devresi. Devrinin diğer romancılarına göre, kültür cihetinden başta sayabileceğimiz Hüseyin Rahmi, husûsî çalışması ile kendini yetiştirdi. Çocuk iken evlerine gelen misâfirlerden, bilhassa Emine Hanım isminde birinden, dinlediği masallar ile onda, hikâyeye sâhasına karşı uyanan temâyül, yaşı bir az daha ilerleyince, bu türlü eserler okumak suretiyle, gelişti. 12 yaşında iken mahallelerinde çıkan bir yangında ev halkı, kıymetli eşyayı kurtarmak için, oraya-buraya koşarken, onun ilk aklına gelen kitapları olmuş idi; küçük bir sepete doldurduğu bu kıymetli kitapları arasında *Monte Cristo*, *Lord Hobb* ile, Ahmed Midhat 'ın *Paris 'te bir türk* ve *Hasan mellâh* adlı eserlerinin de bulunduğunu söyler (*Bir muâdele-i sevdâ*, s. 4 v.d.; *Namus ile açlık meselesi*, s. 67). 19—20 yaşında iken, vidinli Tefvik Paşa onu konağına çağırarak, kendisine bir kütüphâne dolusu fransızca kitap hediye etmiş; arasında pek sevdiği 92 cildlik Voltaire 'in külliyyâtı da bulunan bu kitaplarının, henüz neşredilmemiş bazı eserlerinin, Aksaray yangınında yanması, onu en çok üzen hâdiselerden biridir (*Tebessüm-i elem*, s. 7 v.d.). Hüseyin Rahmi 'nin kendini yetiştirmeğe çalıştığı bu sırada, tanzimat devrinin başlıca şahsiyetleri artık hayatta değil idi; Muallim Nâcî *Tercümân-ı hakikat* 'ten uzaklaştırılmış ve, Ahmed Râsim şöret kazanmağa başlamış idi. Gazeller, eski tarz eserler râğbetten düşmüş, yeni tarz şiirler, romanlar, tercümeleler, kıymet kazanmıştı.

Hüseyin Rahmi 'nin ilk hikâyesi, 12 yaşında yazdığı, *Gülbahar Hanım*, neşrettiği ilk yazısı ise, *Ceride-i havâdis* 'te basılan (25 temmûz 1887) *İstanbul 'da bir frenk* 'tir; fakat şöretini *Şık* yahut *Ayna* (1889, 1920) adlı büyük hikâyesi ile kazanmağa başladı. „Matbuât caddesine attığım ilk adım bu *Şık* romanıdır“ diyen müellifimiz, bu eserinin birinci kısmını mektep talebesi iken

HÜSEYİN RAHMI'NİN SOSYAL GÖRÜŞLERİ

NİYAZİ BERKES

Sosyoloji Doçenti

«Tabiatla iyi geçinmenin eslem tariki onunla zıdlaşmamaktadır... Çünkü tabiatın kanunları insanlarınkinden çok mübremdir.» (Kokotlar Mektebi - Mukaddeme).

Hüseyin Rahmi'nin romanları, içtimai hayatımızdaki elli yıllık değişikliklerin İstanbul'da geçen bir tarihi gibidir. Bu devre içinde onun aldığı mevzular, şahıslar, vak'alar romandan romana değişiyor. Fakat, umumî çizgileriyle takip edilirse, bunlarda âdeti bir birlik olduğu görülür. Sosyal hayatımızdaki birçok değişmelerin ayrı ayrı safhalarını bunlarda tesbit edebildiğimiz gibi, bu safhalar boyunca muharririn görüşündeki gelişmeyi de takip edebiliriz. O âdeti, *Şık* daki Şatır zade-Şöhret'in zamanından *Utanmaz Adam* daki Avnüselâh'ın âkibetine kadar geçen tarih boyunca muayyen sosyal meseleleri içine alan bir tek roman yazmış gibidir ve buna da belirli bir insan ve cemiyet görüşü hâkim olmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin fikir gelişiminin ana hatlarını görmeyi kolaylaştırmak için sunî bir tasnif yoluna gitmek doğru ise, eserlerini dört merhaleye veya zümreye ayırabiliriz: (1) Sosyal hayatımızın an'anevî çerçevesinin yer yer kırılışına, cemiyete uyamamış eksantrik tiplerin çıkışına ait eserler. Eski müesseselerin ve değerlerin mukavemeti karşısında tezattan tezada düşen bu tiplerin gülünçlükleri bu eserlerde belirtiliyor. (2) Eski devrin katı kaidelerinin baskısı altında meydana gelen faciaları ele alan eserler. İnsan temayülleri ile ahlâk kaidelerinin katılığı arasındaki çatışmadan doğan ıztıraplar bu eserlerdeki vakaların verdiği neticelerdir. (3) İçtimai münasebetlerdeki değişikliklerin derinleştiği, içtimai kıymetler, nesiller ve sınıflar arasında büyük uçurumların ortaya çıktığı devrin meselelerini ele alan eserler. Cemiyete uymayan insanlar artık sadece gülünç, eksantrik züppeler olmaktan çıkıyor; hayatta yüksek örnekler göremiyen insanların içine düştüğü mânevî bir boşluk ve anarşi başlıyor. (4) Bu ahlâkî çöküş sadece ferdi dejenereliklerden ibaret olmaktan çıkıyor; cemiyetin daha geniş cephelerini saran kökü cinsî olduğu kadar ekonomik bir bozuluş başlıyor. Şimdi ahlâksızca yaşama âdeti bir zaruret haline, varlık savaşında yegâne, başvurulacak kaide haline geliyor. Hiç bir içtimai kaide tanımayan, kendini sadece arzu ve menfaatlerine bırakan adam ancak kendi gayelerine varabiliyor.

HÜSEYİN RAHİMİNİN ROMANLARINDA AİLE VE KADIN MEDİHA BERKES

Son on beş yıl müstesna, ondan evvelki yarım asırlık bir devri Hüseyin Rahmi kadar geniş bir görüş ve zengin bir malzeme ile bize anlatan bir muharrir daha tanımıyoruz dersek mübalâğa edilmiş olmaz. Onun sayısı kırkı aşan eserlerinde Edirnekapısından Heybeliada, kulübelere paşa konaklarına kadar bütün eski İstanbulu bulmak kabildir. Eski müteassıp ihtiyarlar, Avrupa kaldırımını çığnemiş genç züppeler, başı kundaklı eskizaman kadınlariyle moda sahifelerinden fırlamış gibi gözükten genç kızlar, arap bacılar, ahretlikler, büyücü kadınlar, kalfalar, mahalle kadınları, tulumbacılar, külhanbeyleri velhasıl daha sayısız insan tipleri bu romanlarda geçit resmi yaparlar. Hüseyin Rahmi yalnız İstanbuldan bahsetmiş, fakat memleketin dört bucağından gelme insanların kaynaştığı bu koca eski payitahtta pek geniş malzeme bulmuştur. Mübalâğaya düşmeden diyebiliriz ki, eski İstanbulda hiç bir tip yoktur ki Hüseyin Rahmi romanlarında boy göstermemiş olsun.

Birçok kimselerin gülünç bir takım maceralardan fazla bir şey görmedikleri bu romanlar dikkatle incelenirse memleketimizdeki değişikliklerin birçok safhalarını görmek kabil olur. Bu değişmeler arasında garpten gelen bir takım tesirler altında cemiyette evvelâ taklitle başlayan bir takım cereyanlar onun zeki ve müstehzi gözlüklerinden süzülerek önümüze serilir. Onun romanlarını hangi bakımdan tahlil etmek istersiniz? Değişen eski, mânası iyi anlaşılmadan giren yeni âdetleri mi? Kurnaz büyücülerin istismar ettiği batıl itikatları mı? O kadar münakaşa ettiği ahlâk meselelerini mi? Eski tabirler üzerinde araştırma yapanlar imparatorlukta çeşitli unsurların ve sınıfların şivelerini, kullandıkları tâbirleri yine onun romanlarında bulacaklardır. Burada bu çok cepheli romanlarda akseden sayısız memleket meselelerinden bir tanesinin, ailenin durumu meselesinin nasıl ele alındığını bu makalenin konusu olarak inceliyeceğiz.

Onun eserleri arasında aile ve kadın konusuna ilgisi bakımından şunları sayabiliriz: *Iffet*, *Mutallaka*, *Mürebbiye*, *Tesadüf*, *Nimetsinas*, *Şipsevdi*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Sevda Peşinde*, *Son Arzu*, *Tebessümü Elem*, *Cehennemlik*, *Billûr Kalb*, *Tutuşmuş Gönüller*, *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?*, *Muhabbet Tilsimi*, *Kokotlar Mektebi*, *Utanmaz Adam*, *Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevda Öğüttür*, *Kadın Erkekleşince*.

Bu eserlerde Hüseyin Rahmi patriarkal aile tipine benzeyen eski geniş İstanbul konaklarının çözülüşünü ve küçülüşünü görmüş, bunlara sebep olan buhranları tasvir etmeye çalışmıştır. Karı koca arasındaki

Türkoloji Dergisi, VII, 1977 Ankara

555-72

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

OYUN YAZARI HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR

OLCAY ÖNERTOY

Edebiyatımızda roman ve hikâye yazarı olarak tanınan Hüseyin Rahmi, tiyatro ile de ilgilenmiş ve kendi söyleyişine göre de ilk eseri çocuk denecek yaşta iken yazdığı bir oyundur.

“İlk romanımı 12 yaşında iken yazdım. Ne yazık ki, müsveddeler Aksaray yangınında yandı. İlk eserim, o da yandı. Bu, rüştüyede iken yazdığım Gülbahar Hanım namında bir piyesti.”¹

Yayınlanmadan yandığı için bugün elimizde bulunmayan bu oyundan sonra ilk yayınlanan oyunu İstiğrâk-ı Seheri² adında, bir perde ve iki tablodan oluşan komedidir.

Oyun okunduğu zaman yazarın romantiklikle alay ettiği açıkça görülüyor. Ancak bu düşüncelerin kendisinin olduğunu belirtmeyerek, aşağıda verdiğimiz, oyunun başındaki yazılış nedenini anlatışında görüldüğü gibi [(M) Bey] olarak adı geçen kişiye söyletiyor.

“Bu komediyi yazmaklığımıza sebep bakınız ne oldu?”

Geçenlerde bir Cuma günü hava kapalı idi; dışarı çıkılmadı. Nasıl vakit geçireceğimi düşünmekte iken bir de çat çat kapı çalınıp ihvandan (M) Bey

1 Mecdi Sadrettin: Büyük Romancı Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat, Yeni Kitap, s. 3, s. 20-28.

2 Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayınlanan bu oyunun yazılış nedenini yazar şöyle açıklıyor. “Bir zaman Beşir Fuat, Nadir, Hüseyin Efendi, Besim Ömer Paşa ve biraderi Aziz Bey “Güneş” namında bir risale çıkarıyorlardı. Ne güzel ve ne kıymetli bir mecmua idi o.. Bilmem kaçınıcı nüshasında Menemenlizade Tahir Bey ile Beşir Fuat Bey arasında edebî bir münakaşa açıldı. Beşir Fuat “Zola”nın tilmizi “realist”; Tahir Bey ise “romantik-lirik” bir adam. Dava büyüdü. O yazar, bu yazar. Mustafa Reşit Bey ile Beşir Fuat Bey benim de bu hususdaki fikrimi sordular. Ben de söyledim. Bu düşündüklerini yaz dediler. İstiğrâk-ı Seherî namı ile komedi diye yazdığım yazı “Terceman” da neşrolundu. İlk iştiharıma vesile teşkil eden bu yazıdır.”

(Mecdi Sadrettin: Büyük romancı Hüseyin Rahmi Beyde İki Saat, Yeni Kitap, s. 3, s. 22.)

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE EDEBİYATÇILARIMIZIN RESMÎ HÂL TERCÜMELERİ: VII

HÜSEYİN RAHMİ BEY

06 MAYIS 1993

Dr. Adnan AKGÜN

Günümüz diliyle:

Babası: Mirlivâ Saîd Paşa.

Doğum Tarihi ve Yeri: 1279/1862-63 - İstanbul

Yetiştirilmesi ve Bildiği Yabancı Diller: İstanbul Aksaray'da Ağa Yokuşu İbtidâî ve Mahmûdiye Rüşdiye okullarında okuduktan sonra özel derslerle Fransızca öğrenmiştir.

Memuriyetleri:

12 Receb 1310/30 Ocak 1893'de Ticâret ve Nâfia Nezareti Tercüme Kalemî'ne tayin olunur. Buradaki görevinden 16 Receb 1326/15 Ağustos 1908'de istifa ederek ayrılır.

Aldığı Maaşlar:

Hüseyin Rahmi'nin *Sicill-i Ahvâl Defteri'* nde gösterilen tek memuriyeti Ticâret ve Nâfia Nezareti Tercüme Kalemî'dir. Buraya beş yüz kuruş maaşla tayin olunur. Maaşı 19 Muharrem 1312/23 Temmuz 1894'de altı yüz kuruşa çıkarılırsa da 9 Şevvâl 1314/13 Mart 1897'de tekrar beş yüz kuruşa indirilir. 27 Ramazan 1317/29 Ocak 1900'de ise bin kuruşa yükseltilir.

Meziyetleri:

Sicill-i Ahvâl Defteri' nde Hüseyin Rahmi'nin 1305/1887-88'de *Şık* adıyla millî, *Yüz On Üç Numaralı Cüzdan* adıyla tercüme iki roman ile *Müntehabât-ı Hüseyin Rahmi* adını taşıyan ve *Tercümân-ı Hakikat* te yer alan makalelerinden seçme iki cilt eser yayınladığı 1306/1888-89'da *Bir Kadının İntikamı*, 1307/1890-91'de *Batinyollu İhtiyâr* ve 1309/1891-92'de *Paris'te Bir Teehhül* adlı tercüme romanlarıyla toplam yedi esere sâhip olduğu belirtilir.

Metnin orijinali:

Hüseyin Rahmi Bey Asâkir-i Şâhâne mirlivâlarından müteveffâ Saîd Paşa'nın mahdûmudur.

Bin iki yüz yetmiş dokuz sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1278 Dersaâdet'te tevellüd eylediği nüfûs tezkire-i Osmâniyesi sûret-i musaddakasında muharrerdir. Dersaâdet'te Aksaray civârında Ağa Yokuşu İbtidâî ve Mahmûdiye Rüşdiye mekteplerinde tahsil eyledikten sonra sûret-i husûsiyede Fransızca okumuştur. Üç yüz beş sene-i hicriyesinde "Şık" ünvânıyla millî ve Yüz On Üç Numaralı Cüzdan nâmıyla mütercem iki roman ve Tercümân-ı Hakikat gazetesiyile neşr edilen makâlâtta müntehabât "Müntahabât-ı Hüseyin Rahmi" nâmıyla iki cilt üç yüz altı senesi Bir Kadının İntikâmı ve üç yüz yedi senesi Batinyollu İhtiyâr ve üç yüz dokuz senesi Paris'te Bir Teehhül ünvânlarıyla mütercem romanlar ile cem'an yedi eser neşr eylediği ve bunlar Maârif Nezâret-i Celîlesi'nin ruhsat-ı resmîyesiyile tab' ve Dersaâdet'te mevki'-i intişâra vaz' eylediği tercüme-i hâl varakasında münderictir. Türkçe ve Fransızca okur yazar.

Bin üç yüz on senesi Receb'inin on ikisinde 18 Kânûn-ı sâni sene 308 beş yüz kuruş maaşla bâ-irâde-i seniyye hazret-i pâdişâhî Ticâret ve Nâfi'a Nezâret-i Celîlesi Tercüme Kalemî'ne ta'yin ve üç yüz on iki senesi Muharrem'inin on dokuzunda 10 Temmuz sene 310 maaşı altı yüz kuruşa iblâğ ve üç yüz on dört senesi Şevvâl'inin dokuzunda 1 Mart sene 313 beş yüz kuruşa te'cîl ve üç yüz on yedi senesi Ramazan'ının yirmi yedisinde 16 Kânûn-ı sâni sene 315 bâ-irâde-i seniyye hazret-i hilâfet-penâhî maaşı bin kırk kuruşa iblâğ kılınmıştır.

Ticâret ve Nâfi'a Nezâret-i Celîlesi Tercü-mânlığı Müdiriyeti'nden yazılan mülâhazada mûmâileyhin me'mûriyeti tasdik kılınmıştır.

Nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyile Maârif Nezâ-ret-i Celîlesi'nin kütüb ve resâil ruhsatnâmele-rinin sûret-i musaddakaları asıl tercüme-i hâl varakasıyla şu'bece mahfûzdur.

fi 26 Zi'l-hicce sene 326 6 Kânûn-ı sâni sene 324 M

Mûmâileyhin bin üç yüz yirmi altı senesi Receb'inin on altısında "1 Ağustos sene 324" istifâen innfisâl ettiği Ticâret ve Nâfi'a Sicill Şu'besi'nin 2 Kânûn-ı evvel sene 324 tarihli vukûât pusulasında gösterilmiştir.¹

1. Başbakanlık Arşivi, Sicill-i Ahvâl Defteri, c. 157, 135. sf.

okuttu. 1909 da V. Mehmet'in saray Başkâtipliğine tayin edildi.

Halit Ziya, İstanbula geldikten sonra Mektep gazetesinde neşriyâta başladı. Servet-i Fünun'un Fikret ve arkadaşlarının eline geçmesi üzerine bu dergi etrafında canlanan yeni edebiyat hareketine katıldı. *Mai ve Siyah*'la *Aşk-ı Memnu*'u bu dergide neşretmiştir. 1908 den sonra yeniden çıkmaya başlayan Servet-i Fünun'da hikâye ve makaleler yazmakta devam etti. Bu dergi etrafında toplanmış olanlar dağılıp yeni edebî hareketler uyanmaya başladıktan sonra da Halit Ziya gerek sanat eserleriyle, gerek makaleler, hatıralar, v. s. gibi çeşitlerle yazı faaliyetine devam etti. Hatıralarını *Kırk yıl ve Saray ve ötesi* adlı kitaplarında toplamıştır.

* Hüseyin Rahmi Gürpınar Günü

8 Mart 1945 Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ölümünün 1. yıl dönümü idi. Bu münasebetle Fakültemiz Talebe Toplantı kolu, büyük romancımızı anmak için bugün bir tören tertipleledi.

Gürpınarı seven okur, öğretmen ve Ankara'lılardan büyük bir kalabalığın bulunduğu töreni, Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü talebesinden Necmiye Abay, üstadın Enstitü talebesine ölümünden bir müddet evvel yazdığı bir mektupla açtı. (Okuyucularımız bu mektubun tam metnini dergimizin bu sayısında bulacaklardır.) Sonra gene aynı Enstitü İlmî Yardımcılarından İlhan Başgöz söz alarak, Hüseyin Rahmi'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri üzerinde kısaca

durdu; büyük romancının edebiyat tarihimizdeki önemli yerine işaret etti. Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü talebesinden Sıtkı Sel de, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın meşhur müdafaasını okudu. *Ben deli miyim* adlı romanının mahkemeye verilmesi dolayısıyla Hüseyin Rahmi'nin mahkemede yaptığı bu müdafaa onun muvaffak olmasının anahtarı olan sanat anlayışını vermesi bakımından ayrı bir ilgi topladı. *Nimetşinas*'tan Felsefe Enstitüsü talebesinden Füzûzan Atabek'in okuduğu bir parça ile törene son verilmişti.

Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Kollokyomu

Fakültemiz Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsünün 1945 ders yılı yaz semestri I. Kollokyumu Enstitü asistanlarından İ. Kılıç Kökten tarafından 17-4-1945 salı günü saat 17.30 da "*Bayburt çevresinin Bakırçağı ve Pulur'da bulunan Çeç mühürü*," konusu üzerine yapılmıştır.

İ. Kılıç Kökten konuya geçmeden evvel Türk Tarih Kurumu namına Samsun, Kars illeri çevresinde, Yukarı Kızılırmak ve Kangal bölgelerinde, Yukarı Çoruh ve Kelkit vadileriyle, daha sonra Samsun Rize İlleri arası sahil boylarında yaptığı beş yıllık tarih öncesi araştırmalarının özetini bildirmiş ve bu gezilere aid belgelerden bir seri projeksiyon yapmıştır. Bundan sonra Bayburt çevresinin coğrafi ve arkeolojik durumu izah edilerek "Pulur," höyüğünün Bakırçağı tabakaları içinde bulunan "Çeç Mühü-

Not: Kitap Prof.Dr. Nihat M. Çetin
özel koleksiyonundadır.

HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR

Hayatı, hâtıraları, eserleri, münakaşaları,
mektupları.

Yazan :

REFİK AHMET SEVENGİL

Basan ve yayan :

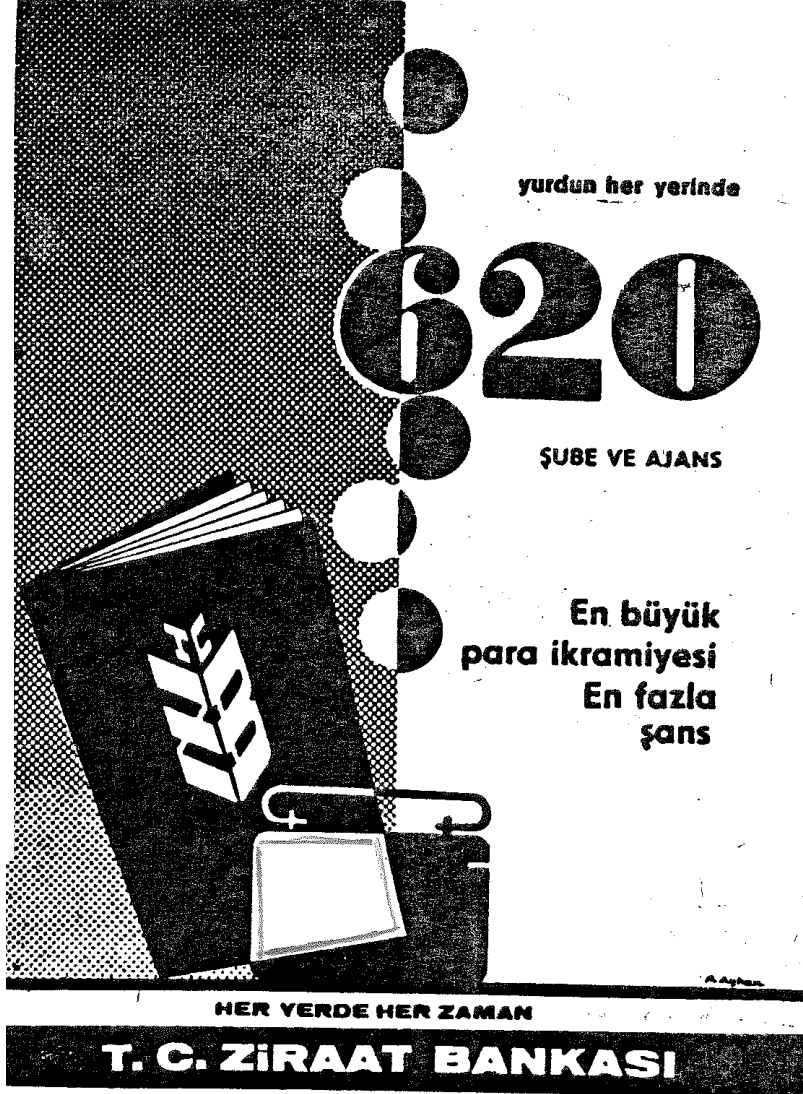
HİLMİ KİTABEVİ

İstanbul — Ankara Caddesi No. 62

1944

Not: Kitab Prof.Dr. Nihat M. Çetin

özel koleksiyonundadır.

yurdun her yerinde

620

ŞUBE VE AJANS

En büyük
para ikramiyesi
En fazla
şans

HER YERDE HER ZAMAN

T. C. ZİRAAT BANKASI

AGÂH SIRRI LEVEND

GÜRPINAR, HÜSEYİN RAHİMİ

HÜSEYİN RAHİMİ
G Ü R P I N A R

HÜSEYİN RAHMİ ROMANLARINDA KADIN TIPLERİ

Dr. MEDİHA BERKES

Hüseyin Rahminin kırkı aşan romanlarında yaşayan sayısız kadın tipleri vardır. Hiç evlenmemiş ve annesini küçük yaşta kaybetmiş olan muharririn bunca kadın tipini bu kadar yakından tanımasına hayret edilir. Genç ihtiyar, okumuş, cahil, iyi ahlâklı mütecessis, kıskanç, budala, zeki, mutaassıp olan bu kadınlar kısa bir yazının hudutları içine sığmayacak kadar kalabalıktırlar. *Tesadüf*'te mahalle kavgası yapanlar; kocası evleniyor evhamına kapılarak rasgele gittiği bir düğün evinde düşüp bayılan Hürmüz, eline geçenleri soyup soğana çeviren, para karşısında bütün insanlık duyguları eriyen kurnaz büyücü kadın; *Hayattan Sayfalar*'da ıskatçılıkla geçinen, kızının doğurduğu gayri meşru çocuğu boğan Sabiyre; *Billur Kalp*'te çocukların midesini abur cuburla dolduran mütecessis, dedikoducu dadı; on parmağında on hüner, becerikli, eli maşalı, kara kuru sıırım gibi Hüsniye; kocasının ne yaptığını öğrenmek için gece gündüz mani kitabı, iskambil falı açan sinirli kadın; *Muhabbet Tilisimi*'nda her sözden kendi güzelliği lehine mana çıkaran, yaşı bir türlü otuzdan yukarı çıkmayan ellilik kalfa; *Şipsevdi*'de Meftun Beye Köftun Bey diyen, bir çok romanlarda hep aynı tipte olarak gözüken akli incir çekirdeğini doldurmayan zenci bacı, kıskanç, acuze veya gençlik güzellik iddiasında kaynanalar bu romanlardaki kadın tiplerinden ancak bir kaç tanesidirler.

İlk bakışta karmakarışık gözüken bu kalabalığa biraz dikkat edilirse memlekette yer alan inkilâbın kadınlar üzerindeki tesirini, kadınların tahsile başladıkları zamandan hayata atılışlarına kadar geçen bütün safhaları görmek kabil olur. Muharrir yarım asırlık bir devir zarfında kadının tekâmül yolunu adım adım takip etmiştir. Onların cemiyet hayatına girerken karşılaştıkları güçlükleri, mücadelelerini, çok defa yenilerek sukuta veya intihara sürüklendiklerini, bazan da tesadüfün yardımıyla veya kendi iradeleriyle kendilerini kurtarıp cemiyete faydalı insanlar haline geldiklerini anlatmıştır.

Hüseyin Rahmiden önceki devirde kadınlar okutulmuyordu. Onların öğrendiği en mühim bilgi namus ve iffetin değeri idi. Kocaları ebeveynleri tarafından seçilir, onlar da itiraz etmeyi düşünmezler: "siz nasıl münasip görürseniz," diye cevap verirler, kocalarını allah tarafından kendilerine nasip edilmiş birer kısmet olarak kabul ederlerdi. Fazla bilgileri olmadığından fazla istekleri de yoktu. *Tutuşmuş Gönüller*'de bir annenin söylediği gibi, kızken tekir kediye karşılarna alıp mangal başında fıstık üzüm yiyerek günlerce avunurlar, sokağa çıkmayı düşünmezlerdi.

HÜSEYİN RAHMI'NİN ROMANCILIĞI

PERTEV N. BORATAV

Halk Edebiyatı Doçenti

Hüseyin Rahmi, "Son Arzu,, adlı romanının önsözünde, " bu hikâyede aslâ hayal ve icad vadisine gitmiyeceğini, on sekiz, yirmi senelik bir macerayı olduğu gibi hikâyeye edeceğini,, söyler: Bu önsöze göre kitapta anlatılan macera, kitabın çıkma tarihi olan 1334 (1918) ten yirmi yıl kadar evvel, romanın kahramanlarından biri olan Ragıp Şeyda Beyin başından geçmiştir; romancı bunu da değiştirmeden anlattığını ileri sürmektedir. Bu sözler, bir romancının önsözünde bulunduğu göre, belki bu önsöze ve orada söyliyeceği şeylere bir vesile olsun diye "icad edilmiş,, sayılabilir; yalnız, sanatkârın kendi ağzından sanat düşünüşünü ifade etmek bakımından değeri vardır. Gerçekten, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında müşahede mahsulü sahneler, "hayattan sahifeler,, bulduğumuz gibi, icad ve hayalin yarattığı, geniş anlamda bir terkip sonucunda meydana çıkan tipler, sahneler ve entrikalara da rastlarız. O, eserlerinin bu özelliğini, yine aynı kitabın önsözünde sanat ve sanatkâr hakkındaki şu düşüncesiyle de ifade etmiş oluyor: "Bir sanatkâr tabiatı nekadar vuzuh ve sıdk ile istinsah edebilirse eserine o kadar ruh vermiş oluyor... Sanatın da daima hakikatla tesviyelenemiyen bir mefkûresi vardır ki, bazan mübalâğaya, bazan da tabiatın kusurlarını örtmeye meyil gösterir...,, Bu sözün birinci parçasında romancımızdaki "naturalizm,, prensipinin ifadesini buluyoruz. O, sanat eseri için gaye olarak "tabiatın vuzuh ve sıdk ile,, ifadesini veriyor; görüyoruz ki, tabiatın sadakatla kopyasını kâfi görmüyor, vuzuh şartını da ilâve ediyor; hâdiselere vuzuh vermek ise onlar içinden seçme yapmak, onları tasnif etmek, hasılı tabiatın hercümercini sanatın ahengine ve aydınlığına ulaştırmak demektir; gerçek sanat da budur.

Hüseyin Rahmi'nin yukarıda verdiğimiz ibaresinin ikinci parçasında ise, tabiata vuzuh verme işinde sanatkârın gidebileceği sınır tayin edilmektedir. İşte böylece, romancımızın eserlerinin ikinci bir cephesini, onun "sanatın hakikatla tesviyelenemiyen mefkûresi,, diye düsturlaştırdığı gayeyi tesbit etmiş oluyoruz. Bunu, Hüseyin Rahmi'nin klâsik tarafı diye gösterebiliriz. Hüseyin Rahmi, klâsik trajedi ve komedinin bir yandan, bir yandan da halk hikâyeciliği ve halk temasının mücerrretleştirme, tipleri ve hayat sahnelerini tabii hadleri aşan bir ölçüde büyüterek çizme ve anlatma temayülünü, bütün sanat hayatı boyunca, realizm gayretiyle beraber yürütmüştür.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ'NDE
HAZIRLANAN DOÇENTLİK TEZLERİ

Gürpınar
Hüseyin
Rahmi

GÖÇGÜN, Önder

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları
ve Romanlarında Sahıslar Kadrosu

Türk Dili ve
Edebiyatı

Erz., 1982

8 MAYIS 1993

20 MART 1991

Gürpınar, Hüseyin Rahmi

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (b 1864 Istanbul, d 1944 *ibid.*), Turkish writer. He was immensely productive, and although his novels are not great works of literature, they are good reading in the best sense of the word, and some were very successful. To portray Turkish life and ideas he took figures from different classes of society, who were typical of the atmosphere at the turn of the century; his novels are thus valuable as historical evidence for the life of the period. His language is straightforward and easily understood, close to the normal speech of the people, and he used colloquial Turkish for the dialogue. Over 30 of his 70 works were novels.

Trans.: Imhoff Pascha, *Die Geschiedene* (Konstantinopol 1907); Muhsiné Hanim, *Der liebeskranke Bey* (Berlin 1907).

O. Spies, *Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart* (Leipzig 1943); PHTF II, 555-8; HGTM 47-9. OS

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, () LONDON. s. 64

Otto Spies